

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ

*Рикова Л.М., кандидат педагогічних наук, старший викладач
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно- педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

*Дорошенко Т.І., викладач
Коледж переробної та харчової промисловості Харківського
національного технічного університету сільського господарства
ім. П. Василенка*

Наявність інформаційної культури обов'язкова в процесі вивчення дисциплін та для виконання будь-яких видів робіт, пов'язаних із обробкою інформації та інформаційними процесами. Основним завданням, на розв'язання якого має бути спрямована інформаційна культура студента, є підвищення ефективності його навчальної діяльності. Тому в процесі виконання дипломної роботи ми звернемо особливу увагу на аналіз змісту роботи з інформацією з позицій діяльнісного підходу, а саме зміст і сутність поняття інформаційної діяльності. Для цього спочатку коротко розглянемо поняття діяльності в когнітивному і пізнавальному аспектах.

За О. Леонтьєвим, діяльність є молярна неадитивна одиниця життя тілесного, матеріального суб'єкта. Діяльність – це не реакція і не сукупність реакцій, а система, що має свою будову, свої внутрішні переходи і перетворення, свій розвиток [2].

П. Каплан розуміє під діяльністю різнобічний процес створення людиною умов свого існування і розвитку, процес перетворення соціальної реальності відповідно до суспільних потреб, мети і завдань. Діяльність – це специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього світу, зміст якої складає доцільна зміна та перетворення [1].

За Т. Дрідзе, діяльність виступає як усвідомлена, мотивована, тобто психічно регульована предметна і цілеспрямована соціально регламентована активність суспільного суб'єкта, яка опосередковує всі його зв'язки з природним, техніко-економічним і соціокультурним відображенням [3].

Основою або базовою характеристикою діяльності є її предметність. У самому понятті діяльності вже міститься поняття її предмета. Предмет діяльності виступає дwoяко: первинно – в своїй незалежній наявності, як такий, що підкоряє собі та перетворює діяльність суб'єкта; вторинно – як образ предмета, як продукт психічного відображення його властивостей, яке здійснюється в результаті діяльності суб'єкта й інакше здійснюватися не може.

Діяльність носить цілеспрямований характер, тобто це така активність, яка спрямована на досягнення свідомо поставленої мети. Крім того, для будь-якої діяльності властива попередня продуманість. Після того, як мета поставлена, людина аналізує ситуацію, в якій їй доведеться діяти, й обирає способи та засоби досягнення мети.

Таким чином, можна стверджувати, що будь-яка діяльність детермінується активністю, предметністю, цілеспрямованістю, а також потребами. Крім того, будь-яка діяльність характеризується наявністю мети діяльності, мотиву діяльності, предмета діяльності, умови діяльності та результату діяльності.

Під метою діяльності розуміють очікуваний результат діяльності, спрямований на предмет, за допомогою, якого суб'єкт має намір задовольнити ту чи іншу потребу.

Мотиви – діяльності це психічні явища, які стали збудниками для виконання тієї чи іншої дії, вчинку.

Суб'єкт діяльності – це індивід, який цілеспрямовано діє щодо змінення своїх потреб.

Процес діяльності визначається як сукупність цілеспрямованих дій щодо змінення стану предмета діяльності у відповідності до поставленої мети. Предмет діяльності – це те, що перетворюється в діяльності.

Умова діяльності – це середовище, засоби, в якому або за допомогою, яких здійснюється діяльність. Результат діяльності – це досягнення мети через задоволення потреб. Діяльність має бути результативною, тобто вона повинна досягати своєї мети.

Людська діяльність складна за своєю будовою. Її структура являє собою діалектичний взаємозв'язок перш за все двох підсистем – предметної (інтелектуальної) діяльності й комунікативної діяльності. Взагалі діяльність є розчленованою цілісністю двох зазначених видів діяльності.

Діяльність опосередковується матеріальною і духовною культурою, виробленою в суспільстві. Ця культура міститься нібито між суб'єктом і предметом діяльності. Тому суб'єкт, який не досяг певного культурного розвитку, не в змозі перетворювати навколишнє середовище, не здатний здійснювати предметну діяльність. В процесі цього сама культура виробляється під час предметної діяльності.

Однак діяльність генетично пов'язана не лише з культурним, а й із інформаційним аспектами. Зокрема, духовна діяльність, що в якості підсистеми нарівні з практичною діяльністю входить до системи діяльності, в свою чергу ділиться на три основні форми: пізнавальну, прогностичну та цінісно-орієнтаційну. Кожна з цих форм безпосередньо пов'язана з інформацією та знаннями. Діяльність не може здійснюватися в умовах інформаційного вакууму, без інформаційної підтримки. В зв'язку з цим доцільно навести визначення, яке дав Є. Маркарян. Науковець вважає, що діяльність – це інформаційно спрямована активність живих систем, яка виникає на основі їхнього ставлення до середовища з метою самопідтримки. Отже, діяльність, окрім іншого, детермінується ступенем

інформаційної підтримки. Тому одним із підвидів предметної діяльності є інформаційна діяльність, яка й забезпечує підтримку інших видів діяльності.

У загальному випадку під інформаційною діяльністю розуміють сукупність операцій із сприйняття, переробки та видачі інформації в межах системи комунікацій [5]. За своєю сутністю інформаційна діяльність є відтворюючою, оскільки здійснюється через відображення інформації у свідомості людини.

Проаналізуємо структуру інформаційної діяльності студентів на заняттях інформатики.

Метою інформаційної діяльності є задоволення інформаційних потреб основних споживачів, якими є студенти. Об'єктом інформаційної діяльності є програма з дисципліни «Інформатика», яку студенти повинні опанувати за певний термін. Суб'єктами інформаційної діяльності виступають студенти.

Процес інформаційної діяльності становить сукупність цілеспрямованих дій щодо збору, зберігання, пошуку, перетворення й обміну інформацією.

Умовами інформаційної діяльності є організований навчальний процес. Результатом інформаційної діяльності є досягнення мети студентів шляхом задоволення інформаційних потреб.

Інформаційна діяльність безпосередньо пов'язана з інформаційними потребами. В процесі цього роль інформаційної культури в інформаційній діяльності зводиться до підвищення адекватності вияву, формулювання інформаційних потреб і якості їх задоволення.

Тому надалі розглянемо зміст і сутність потреб взагалі й інформаційних потреб зокрема, а також їх роль у деяких видах діяльності.

Потреба – це властивість (здатність) живих систем активно реагувати на неузгодженість між наявними й оптимальними зовнішніми та

внутрішніми умовами їх життєдіяльності. Потреба в широкому розумінні слова – це нестаток суб'єкта в дечому, для задоволення якого необхідна та чи інша форма активності. Суб'єктом потреб виступають окремі особистості, в яких у процесі виконання будь-якої роботи виникають потреби. Ці потреби можна розглядати як певне ставлення індивіда до умов його життя [137]. Будь-яка конкретна потреба становить єдність двох сторін: суб'єктивної, яка виступає як необхідність у певних умовах нормального життя та розвитку суб'єкта, й об'єктивної, що виступає як предмет потреби.

З точки зору психологічної науки, потреба – це психічне явище відображення потреби організму особистості в необхідних умовах, які забезпечують її життя або розвиток [1].

Участь потреб у детермінації людської діяльності виявляється різноманітно. Потреби – це внутрішні об'єктивні чинники, які виступають як причини виникнення і здійснення діяльності, оскільки остання в кінцевому рахунку завжди здійснюється для задоволення соціальних або індивідуальних, актуальних або потенційних потреб.

Згідно з уявленнями сучасної психології та соціології, людські потреби мають складну структуру, яку можна подати у вигляді так званої піраміди Маслоу, яка умовно складається з двох частин. Основу піраміди становлять фізіологічні потреби (потреби в сні, їжі тощо), а вершину – інтелектуальні потреби (потреби в спілкуванні, самовдосконаленні, самореалізації тощо).

Невід'ємною складовою іншого виду потреб є пізнавальні потреби, які формуються в процесі індивідуального розвитку людини під впливом виховання і навчання з первинної природної потреби в притоці сенсорної інформації. Пізнавальна потреба є певним внутрішнім динамічним чинником усвідомлення, котрий ініціює мотивацію і діяльність. Передумовою виникнення пізнавальної потреби в суб'єкта є наявна у нього

неповна та невизначена інформація, яка не здатна задовольнити деякі потреби в досягненні поставленої мети. Пізнавальна потреба може розвиватися лише за наявності певної апріорної інформації. Вона відкриває перед людиною нові «інформаційні горизонти», до яких ця людина прагне. Відсутність такої інформації обмежує пізнавальні потреби, виключає їх стимулювання.

Активний стан виникає у людини тоді, коли вона володіє відносно розвиненою структурою пізнавальних потреб. Пізнавальна потреба формується і задовольняється в процесі соціалізації особистості. Однак знань, одержаних на початковому етапі становлення особистості, недостатньо для нормальної життєдіяльності. І тоді потрібні додаткові знання як для загального розвитку, так і для розв'язання конкретних завдань. Отже, формується інформаційна потреба, яка сприяє процесу мотивованого споживання інформації в прагматичному аспекті. В цьому й полягає сутність інформаційної потреби, яка є другорядною стосовно потреби пізнавальної.

Необхідність в інформації суб'єктивно виражається в інформаційній потребі як в певному ставленні суб'єкта до соціального й природного середовища в процесі його діяльності [7].

За своєю природою інформаційна потреба носить подвійний характер. Вона може розглядатися як одна з базисних потреб, що властива всім високоорганізованим істотам, і як потреба в інформації, що формуються в процесі людської діяльності. Сутність інформаційної потреби багато у чому залежить від інформації, під якою розуміють відображену різноманітність. Тоді сама інформаційна потреба визначається як: властивість суб'єкта, яка відображає необхідність одержання інформації; необхідне ставлення суб'єкта до інформації, відображене його (суб'єкта) психікою і свідомістю; визначена форма ставлення суб'єкта до предмету потреби інформації; властивість, яка

відображає необхідність одержання інформації; вираження неузгодження між метою, яка стоїть перед споживачем і можливістю її досягнення без керуючого впливу; відношення людини, спрямоване на присвоєння або використання інформації; вираження необхідності раціонального використання наявних ресурсів для розв'язання прикладних завдань; необхідність одержання в продовж обмеженого часового проміжку інформації за визначеною тематикою.

Як вважає Б. Єлепов, загальним базисом, на якому ґрунтуються судження з проблематики інформаційних потреб, є визначення останніх як атрибута діяльності споживачів. Якщо вважати, що в процесі діяльності будь-якого роду в свідомості суб'єкта має виникнути «ідеальна модель», яка відображає цілі, предмет, умови, взаємозв'язки, засоби і методи його конкретних дій, то інформаційні потреби є ніщо інше, як прагнення мати у своїй свідомості інформаційні компоненти, яких не вистачає для побудови «ідеальної моделі», тобто одержати знання про об'єкти, на які спрямована діяльність [4].

Іншими словами інформаційна потреба виникає лише тоді, коли в процесі прагнення до досягнення якої-небудь більш-менш усвідомлюваної, але безпосередньо недоступної мети у свідомості людини не проявляється необхідний для цього спосіб або засіб, а їх потрібно свідомо шукати. Знаходження способу або засобу досягнення мети й означає задоволення потреби.

Інформаційні потреби зумовлені функціонально – характером доцільної діяльності оточуючої системи. Інформаційні потреби задовольняються не стільки в результаті, скільки в процесі споживання інформації. Тому перетворення інформації є моментом її споживання.

Різноманітність інформаційних потреб за формою і змістом характеризується різноманітними мотивами звернення до інформації, які визначаються видами діяльності.

Інформаційні потреби, будучи суспільним продуктом, відображають форми прояву пізнавальної активності і діяльності особистості. В процесі цього динаміка інформаційних потреб є результатом інформаційної активності особистості.

Важливим детермінантом інформаційних потреб є інформаційні мотиви. Будь-яка діяльність, у тому числі й інформаційна, відбувається під впливом цілого комплексу таких мотивів (спонукань). Сила мотиву пов'язується із зовнішніми потребами через відношення із внутрішніми особистісними спонуканнями індивіда. В процесі цього мотив виконує роль спонукаючого моменту, певного суб'єктивного образу мети, яку необхідно досягнути. Мотив однозначно визначається як спонукання поведінки й діяльності. Мотиви поведінки і діяльності виникають у процесі відображення потреб – їх усвідомлення й, таким чином, можуть відноситися до властивостей особистості. Оскільки інформаційна діяльність детермінується професійною діяльністю, то інформаційний мотив може бути визначений як різновид мотиву професійної діяльності, спонукальна функція якого спрямовує процеси задоволення окремих інформаційних потреб або їх систем.

Окрім того, інформаційні потреби можуть розглядатися у співвіднесеності з інформаційними інтересами. Інформаційний інтерес виступає як відображення об'єктивної інформаційної потреби у свідомості. Інформаційні потреби, інтереси, мотиви, прямо співвідносяться з цілями інформаційної і професійної діяльностей. Звичайно мета визначається як відображення об'єктивної потреби.

Розрізняють три типи інформаційних потреб: суспільні (визначаються соціальними завданнями суспільства); колективні (потреби групи фахівців, які розв'язують спільні завдання); індивідуальні.

Інформаційні потреби мають складну структуру, яка формується в результаті органічного синтезу двох компонентів – особистісного

(суб'єктивного) і діяльнісного або предметного (об'єктивного). Перший є продуктом виховання і розвитку особистості, результатом внутрішніх психічних процесів. Суб'єктивний компонент багато у чому залежить від рівня соціалізації індивіда. Інший компонент є абсолютним інваріантом стосовно особистості й визначається зовнішніми чинниками, тобто безпосередньо практичними завданнями, які підлягають розв'язанню.

Література:

1. Каплан Г.А. Соціальна діяльність: сутність, види, форми. Харків: Прапор, 1998. 59 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975. С. 104-105.
3. Дризде Т.М. Две новые парадигмы для социального познания и социальной практики. *Социальная коммуникация и социальное управление в экоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах*. М., 2000. Кн. 1. С. 5-42.
4. Елепов Б. С., Соболева Е. Б. Научные библиотеки в новом тысячелетии: проблемы взаимодействия ресурсов. *Научные библиотеки в новом тысячелетии: проблемы взаимодействия ресурсов*: материалы регион. науч.-практ. конф. Новосибирск, 2002. 215 с.
5. Бородьян В. И. Информационные потребности, их виды и свойства. К., 1970. 123 с.
6. Ващекин П. П., Абрамов Ю. Ф. Информационная деятельность и мировоззрение. Иркутск, 1990. 78 с.
7. Гиляревский Р. С. Маркусова В. А., Черный А. И. Научные коммуникации и проблема информационной потребности. НТИ. Серия 1. № 9. 1993. С. 1-7.